

A Linguistic Study of Russian-Derived Jargon in Billiards Discourse in Persian

Hosein Gholamy✉* 0000-0002-6343-2690

Department of Russian Language Education, Faculty of Foreign Languages and Literatures, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: hgholamy@ut.ac.ir

Aliasghar Malekmohamadi** 0009-0002-6072-6738

Department of Russian Language Education, Faculty of Foreign Languages and Literatures, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: malekmohamadi.ali@ut.ac.ir

ABSTRACT

The present article explores the linguistic processes underlying the adoption and stabilization of several Russian loanwords in the informal speech of billiards players in Iran. These words, which have primarily spread as jargon among players, exemplify lexical borrowing within a specialized colloquial domain. This research, utilizing lexical analysis and data collected from natural spoken discourse, online resources, and field observations, examines the structural and semantic characteristics of terms such as *odar*, *pitok*, *serdi/serdani*, and *vogel*. Some of the investigated terms (such as *billiard*, *shar*, and *italianski*) have transitioned from jargon into formal language through their inclusion in official texts and dictionaries. The findings indicate that Persian billiards jargon—particularly as influenced by contact with Russian—constitutes a dynamic and structured linguistic subset, highlighting the role of active lexical borrowing and social identity in contemporary Persian.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 1 February 2025

Received in revised form
11 May 2025

Accepted: 15 May 2025

Available online:
Spring 2025

Keywords:

loanword, sports jargon, sociolinguistics, Odar, Pitok, Vogel, Serdi/Serdani

Gholamy, H. and Malekmohamadi, A. (2025). A Linguistic Analysis of Russian-Origin Jargon in Iranian Persian Billiards Discourse in Iran. *Journal of Foreign Language Research*, 15(1), 91-99. <http://doi.org/10.22059/jflr.2025.388119.1180>.

© The Author(s).

Publisher: The University of Tehran Press.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jflr.2025.388119.1180>.

* Russian Language Group, Department of Russian Language Education, Faculty of Foreign Languages and Literatures, University of Tehran, Tehran, Iran.

** Russian Language Group, Department of Russian Language Education, Faculty of Foreign Languages and Literatures, University of Tehran, Tehran, Iran.

بررسی زبان‌شناختی ژارگون‌های برگرفته از زبان روسی در گفتمان بیلارد در زبان فارسی

حسین غلامی*

گروه زبان و ادبیات روسی، دانشکده زبان‌ها و ادبیات خارجی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
رایانامه: hgholamy@ut.ac.ir

علی اصغر ملک‌محمدی**

گروه زبان و ادبیات روسی، دانشکده زبان‌ها و ادبیات خارجی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
رایانامه: malekmohamadi.ali@ut.ac.ir

چکیده

مقاله حاضر به بررسی زبان‌شناختی ورود و تثبیت شماری از وام‌واژه‌های روسی در گفتار غیررسمی بازیکنان بیلارد در ایران می‌پردازد. این واژگان، که عمدتاً در قالب ژارگون رایج در میان بازیکنان رواج یافته‌اند، نمونه‌ای از پدیده وام‌گیری زبانی در یک حوزه تخصصی-محاوره‌ای به شمار می‌روند. پژوهش حاضر با روش تحلیل واژگانی و داده‌های گردآوری‌شده از گفتار طبیعی، منابع برخط و مشاهده میدانی، به تحلیل ساختاری و معنایی واژگانی مانند «ودار»، «پیتوک»، «سردنی» و «ووگل» می‌پردازد. برخی از واژگان مورد بررسی (مانند «بیلارد»، «شار» و «ایتالیانسکی») با ورود به متون رسمی و واژه‌نامه‌ها از حالت ژارگون خارج شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که ژارگون بیلارد فارسی، به‌ویژه در اثر تماس با زبان روسی، خرده‌زبانی پویا و ساختمان‌داری ایجاد کرده که شایسته مطالعه زبان‌شناختی مستقل است.

اطلاعات مقاله

تاریخ ارسال: ۱۴۰۳/۱۱/۱۳
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۲۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۵
تاریخ انتشار: بهار ۱۴۰۴
نوع مقاله: علمی پژوهشی

کلید واژگان:

«وام‌واژه»، «ژارگون ورزشی»،
«روسی»، «بیلارد»، «تحلیل
واژگانی»، «ودار»، «سردنی»،
«ووگل»، «پیتوک»،
«زبان‌شناسی اجتماعی»

غلامی، حسین و ملک‌محمدی، علی‌اصغر. (۱۴۰۴). بررسی زبان‌شناختی ژارگون‌های برگرفته از روسی در گفتمان بیلارد فارسی در ایران. پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی، ۱۵ (۱)، ۹۱-۹۹.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jflr.2025.388119.1180>.

© The Author(s).

Publisher: The University of Tehran Press.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jflr.2025.388119.1180>.

*استاد گروه زبان روسی، رشته آموزش زبان روسی، دانشکده زبان‌ها و ادبیات خارجی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
**دانشجوی دکتری گروه زبان روسی، رشته آموزش زبان روسی، دانشکده زبان‌ها و ادبیات خارجی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۱- مقدمه:

زبان پدیده‌ای پویاست و در مواجهه با تعاملات فرهنگی و اجتماعی، همواره در حال تحول است. یکی از جلوه‌های این پویایی، ورود وام‌واژه‌ها از زبان‌های دیگر است که می‌توانند در قالب ژارگون‌های تخصصی، به لایه‌های خاصی از زبان گفتاری نفوذ کنند. این مقاله با تمرکز بر ژارگون بیلارد در ایران، به بررسی تأثیر واژگان روسی در این گفتمان خاص می‌پردازد.

زبان فارسی در دوره‌های معاصر، به‌ویژه از اواخر قرن نوزدهم به بعد، واژگان متعددی را از زبان روسی وام گرفته است. بر اساس آنچه در فرهنگ وام‌واژه‌های روسی در زبان فارسی (رضایور و عبداللهی، ۱۴۰۰) مشهور به فرهنگ آرشی^۱ آمده، بیش از ۲۵۰ واژه روسی در فارسی معاصر شناسایی شده‌اند که شماری از آن‌ها در زبان گفتاری و محاوره‌ای نیز کاربرد دارند.

بازی بیلارد نیز به‌عنوان ورزشی با پیشینه‌ای فراملی، محملی برای وام‌گیری واژگان روسی در زبان گفتاری فارسی بوده است. در این پژوهش، چهار واژه کلیدی با منشأ روسی که به‌عنوان ژارگون در گفتمان محاوره‌ای بیلارد در ایران رواج یافته‌اند - اودار، پیتوک، سردنی و ووگل - به‌طور موردی تحلیل می‌شوند. این تحلیل شامل بررسی روند ورود، دگرگونی معنایی، سازگاری آوایی و جایگاه کاربردی این واژگان در زبان فارسی معاصر است.

اهمیت این پژوهش در آن است که به‌جای اتکا بر شواهد تاریخی، به بررسی زنده و میدانی یک روند زبانی در حال وقوع می‌پردازد. در واقع، این ژارگون‌ها هنوز در مرحله تثبیت و تحول‌اند و فرصت نادری برای رصد لحظه‌ای فرایند وام‌گیری واژگانی در زبان فارسی فراهم می‌آورند. این تحقیق در پی آن است که با بهره‌گیری از داده‌های گفتاری، منابع برخط و تحلیل زبان‌شناختی، به پرسش‌هایی درباره منشأ، فرایند ورود، و تحولات نحوی و معنایی این واژگان پاسخ دهد.

۲- پیشینه تحقیق:

مطالعات زبان‌شناختی متعددی به بررسی وام‌واژه‌های روسی در زبان فارسی پرداخته‌اند. نمونه جالب در این خصوص، سخنرانی مرحوم ذکاءالملک^۲ است که در آن به حضور الفاظ

عربی، ترکی، فرانسه، انگلیسی و روسی در زبان فارسی پرداخته و چنین بیان می‌دارد: «زبان با وام‌گیری الفاظ بیگانه فقیر نمی‌گردد؛ بلکه کاملاً برعکس، اگر با گزینش خردمندانه و به‌وقت ضرورت آشنا باشیم، زبان ما پُرمایه‌تر هم می‌شود.» (فروغی، ۱۳۸۵)

بعدها پژوهش‌هایی مانند مقالات دکتر صادقی (صادقی، ۱۳۸۴)، گلکار (گلکار، ۱۳۹۰)، عبدالتاج‌دینی (عبدالتاج‌دینی، ۱۳۹۲)، سیدآقای رضایی با دو مقاله (سیدآقای رضایی، ۱۳۹۳)، و (سیدآقای رضایی، ۱۳۹۹) نشان می‌دهند که تأثیر زبان روسی بر فارسی، به‌ویژه از اواخر قرن نوزدهم تا میانه قرن بیستم، قابل توجه بوده و بیش از ۲۵۰ واژه روسی وارد زبان فارسی شده‌اند. این وام‌واژه‌ها تنها به زبان نوشتاری محدود نبوده و در گویش‌های محلی و گفتار روزمره نیز رواج یافته‌اند. افزون بر این، در فرهنگ آرشی، که یکی از جامع‌ترین منابع موجود در این زمینه به شمار می‌رود، نزدیک به ۳۰۰ واژه روسی در زبان فارسی شناسایی و تحلیل شده‌اند. با این حال، تا زمان نگارش این مقاله، هیچ پژوهشی به‌طور خاص به بررسی ژارگون‌های روسی در گفتمان بیلارد فارسی نپرداخته است. ویژگی منحصربه‌فرد پژوهش حاضر در آن است که به‌جای تحلیل تاریخی واژگان تثبیت‌شده، به بررسی زنده و هم‌زمان فرایند پیدایش، رواج، و تثبیت گروهی از وام‌واژه‌های تازه‌وارد می‌پردازد. این مطالعه نخستین تلاش نظام‌مند برای ثبت و تحلیل زبانی این پدیده در حوزه ورزش بیلارد است و می‌تواند نقشه‌ای از تحولات واژگانی در این بستر خاص ارائه دهد.

بررسی هم‌زمان مراحل تولد، پویایی و تثبیت ژارگون‌هایی چون «اودار»، «پیتوک»، «سردنی»، «ووگل» و «لوز» در زبان گفتاری بازیکنان بیلارد، فرصتی نادر در اختیار زبان‌شناسان قرار می‌دهد تا یکی از مسیرهای فعال واژه‌سازی و وام‌گیری در زبان فارسی معاصر را مشاهده و تحلیل کنند. افزون بر این، پژوهش حاضر می‌تواند به درک بهتر از نیازهای زبانی حوزه‌های تخصصی و تأثیر تماس‌های زبانی در فضاهای غیررسمی کمک کند.

۳- روش تحقیق:

برای شروع بحث‌های نظری مقاله به‌اختصار بعضی از مفاهیم اصلی و موضوع پژوهش خودمان را مرور می‌کنیم.

کرده است و توسط احمد سمیعی گیلانی به فارسی ترجمه شده و بعدها در مجله «نامه فرهنگستان» به چاپ می‌رسد.

^۱ فرهنگ آرشی کار مشترک آقایان دکتر موسی عبداللهی و روح‌الله رضایور است که در لندن به طبع رسیده است.

^۲ محمدعلی فروغی، سیاستمدار و ادیب، این سخنرانی را در مورخ ۱۳ آوریل ۱۹۰۷ (۱۱۸ سال پیش) در مدرسه آلیانس تهران، به زبان فرانسه

پیرامون وام‌واژه:

در زبان‌شناسی، «وام‌واژه (loanword)» به واژه‌ای گفته می‌شود که از زبان یا گویشی دیگر وارد زبان مقصد شده و در آن جذب شده باشد (عزیزمحمدی، ۱۳۸۲). این فرایند بخشی از پدیده گسترده‌تر وام‌گیری زبانی است که می‌تواند حوزه‌های واژگانی، نحوی یا صرفی را در بر گیرد. در زبان فارسی، اصطلاح «وام‌واژه» خود واژه‌ای نسبتاً نوپدید است و به‌ویژه در دهه‌های اخیر با گسترش پژوهش‌های زبان‌شناختی و تأثیرپذیری از متون زبان‌شناسی غربی رواج یافته است. کاربرد این اصطلاح در متون مرجع نسبتاً قدیمی‌تر، از جمله لغت‌نامه دهخدا، مشاهده نمی‌شود و این امر می‌تواند نشانه‌ای از نوظهور بودن آن در زبان علمی فارسی باشد.

دیدگاه‌های گوناگونی درباره پدیده وام‌گیری در میان زبان‌شناسان وجود دارد. برخی آن را نشانگر پویایی و انعطاف‌پذیری زبان می‌دانند، درحالی‌که برخی دیگر نسبت به ورود واژگان بیگانه با دیدی انتقادی می‌نگرند (یل‌شرزه، ۱۴۰۰). بااین‌حال، تجربه تاریخی زبان فارسی نشان می‌دهد که این زبان همواره در حال تعامل با زبان‌های دیگر بوده و در این فرایند، واژگان وارداتی را متناسب با نیازهای بیانی و ساختار درونی خود تغییر داده، تثبیت کرده یا کنار گذاشته است. در این پژوهش، تمرکز بر گروه خاصی از وام‌واژه‌هاست که در اثر تماس زبانی با روسی، وارد گفتمان تخصصی بیلارد در زبان فارسی شده‌اند. این نمونه‌ها فرصتی فراهم می‌کنند برای تحلیل دقیق چگونگی ورود، تثبیت، و تطابق این عناصر زبانی با ساختار و کارکرد زبان فارسی.

شرحی کوتاه بر داده‌های زبانی و روش جمع‌آوری واژگان ژارگون بیلارد

با توجه به اینکه واژگان مورد بررسی در این مقاله عمدتاً در گفتار محاوره‌ای میان بازیکنان بیلارد در ایران رواج دارند و در منابع علمی رسمی ثبت نشده‌اند، داده‌های این پژوهش به روش میدانی و از طریق مشاهده، شنود، و ثبت زبانی استخراج شده‌اند. پژوهشگر، با حضور در فضاهای مرتبط با بازی بیلارد در تهران و یکی دو شهر دیگر، در طول چند سال گذشته مجموعه‌ای از اصطلاحات و واژگان پرکاربرد را گردآوری کرده است. این واژگان در تعامل‌های روزمره بازیکنان، در جریان بازی‌ها، آموزش‌ها، و حتی در گفتگوهای غیررسمی شنیده و ثبت شده‌اند. برای افزایش دقت و گستره داده‌ها، از جست‌وجوهای اینترنتی نیز بهره گرفته شده است. بررسی محتوای پایگاه‌های اینترنتی فروش لوازم بیلارد، کانال‌های

آموزشی، تالارهای گفتگوی بازیکنان و مطالب شبکه‌های اجتماعی مرتبط با بیلارد، اطلاعات بیشتری در اختیار پژوهشگر قرار داده است. همچنین برای ارزیابی میزان شیوع برخی واژگان، از جست‌وجو در موتور گوگل (به زبان فارسی) استفاده شده و تعداد نتایج مرتبط با هر واژه نیز به‌عنوان شاهد زبانی قابل درج است.

داده‌های به‌دست‌آمده در این تحقیق، نمونه‌ای از زبان زنده درحال تحول در بافتی تخصصی اما غیررسمی است که معمولاً خارج از رصد منابع رسمی زبان‌شناسی باقی می‌ماند. این مقاله یکی از نخستین تلاش‌ها برای مستندسازی و تحلیل علمی این ژارگون به‌شمار می‌رود و بخشی از اهداف انتشار آن، ارائه چهارچوبی اولیه برای بررسی ساختار، معنا، و منشأ این واژگان است.

تحلیل زبان‌شناختی ژارگون‌های بیلارد

بازی بیلارد، بنا به برخی روایت‌ها، در میانه‌های قرن بیستم از سوی نیروهای روس و انگلیس به ایران وارد شد و ابتدا در فضاهای خاص و محدود رواج یافت. ورود این بازی با مجموعه‌ای از اصطلاحات تخصصی همراه بود که عمدتاً از زبان روسی وارد فارسی شدند. این اصطلاحات، به‌ویژه پس از عمومی شدن بیلارد در دهه‌های اخیر، در میان کاربران فارسی‌زبان تثبیت شده و به‌صورت ژارگون درآمدند.

در آغاز این پژوهش، این پرسش مطرح بود که آیا واژگان مرتبط با بازی بیلارد را می‌توان در زمره اصطلاحات تخصصی (ترمینولوژی) دانست یا باید آنها را ژارگون به‌شمار آورد. با تکیه بر شاخصه‌های پذیرفته‌شده در زبان‌شناسی اجتماعی و مطالعات واژگان، روشن شد که این واژه‌ها، به‌دلیل ویژگی‌هایی همچون محدود بودن به گروهی خاص (بازیکنان بیلارد)، غالب بودن کاربرد گفتاری نسبت به نوشتاری، نبود تثبیت در منابع رسمی زبان، و ایفای نقش هویتی درون‌گروهی، به‌روشنی در گروه ژارگون‌ها جای می‌گیرند، نه اصطلاحات فنی.

ازآنجا که ژارگون‌ها اغلب در بسترهای خاص اجتماعی، شغلی یا فرهنگی پدید می‌آیند، واژه‌های بیلارد نیز به‌عنوان ژارگون‌هایی نوظهور، در پیوند با یک پدیده نسبتاً نو در ایران -یعنی بازی بیلارد- و در محدوده‌ای خاص از کنش اجتماعی شکل گرفته‌اند. از منظر تاریخی، ورود این بازی به ایران به حدود یک قرن پیش بازمی‌گردد و نخستین نشانه‌های گسترش عمومی آن، به‌ویژه پس از دهه ۱۳۸۰، هم‌زمان با رسمیت یافتن فدراسیون بولینگ و بیلارد، پدیدار شده است. در همین

بستر، واژگان خاص این بازی وارد زبان فارسی شده‌اند و در طی زمان، در گفتار علاقه‌مندان تثبیت شده‌اند.

پیش از آغاز تحلیل موردی ژارگون‌های رایج در بازی بیلارد، باید به این نکته اشاره کرد که برخی واژگان مرتبط با این بازی، در دوره‌ای دارای کاربرد محدود و گروه‌محور بوده‌اند، اما به مرور زمان از محدوده ژارگون فراتر رفته، وارد متون رسمی، فرهنگ‌های لغت یا زبان عمومی شده‌اند.

ازجمله این واژگان می‌توان به «بیلارد» اشاره کرد که اکنون در اغلب منابع رسمی و عمومی فارسی وجود دارد و معنای آن برای اکثر گویشوران فارسی‌زبان روشن است. واژه «ایتالیانسکی» نیز اگرچه خاستگاهی روسی دارد و هنوز حالتی محاوره‌ای دارد، در برخی نوشته‌های مربوط به آموزش بازی بیلارد دیده می‌شود. «شار» به‌عنوان معادل واژه گوی یا *ball* کاربردی گسترده دارد و در متون رسمی‌تر نیز به چشم می‌خورد. واژه «پیرامید» که به یکی از گونه‌های بیلارد اشاره دارد، گاه در منابع نوشتاری تخصصی نیز ظاهر شده است.

این واژگان را می‌توان نمونه‌هایی دانست از تحول واژگان بیگانه در زبان فارسی، که از ژارگون آغاز شده، ولی در مسیر تثبیت قرار گرفته یا حتی به‌جایگاه یک وام‌واژه پذیرفته‌شده رسیده‌اند. از آنجاکه تمرکز این پژوهش بر ژارگون‌های فعال و در حال تثبیت است، به همین جهت در این پژوهش موضوع تحلیل موردی قرار نمی‌گیرند، اما بررسی سیر تطور آن‌ها می‌تواند موضوع پژوهش‌های آتی باشد.

در ادامه، با بررسی نمونه‌هایی از این ژارگون‌ها، ساختار، معنای اولیه، دگرگونی‌های احتمالی، و وضعیت کنونی هر واژه تحلیل خواهد شد.

بررسی و بحث پیرامون ژارگون‌های بیلارد:

تحلیل واژه «اودار» /ʔuːˈdɒ:r/ به معنی «چوب بیلارد»

۱. ریشه‌شناسی و منشأ زبان‌شناختی

- اصل واژه در روسی: удар
- معنای روسی: ضربه، حمله، تأثیر شدید، ضربه به توپ (удар по мячу)

• تاریخچه و ریشه: این واژه از روسی قدیم و زبان‌های اسلامی مشتق شده و ارتباطی با ریشه‌های هند و اروپایی دارد.

- نوع واژه: واژه‌ای با اصالت روسی، وام‌واژه نیست.

۲. تحلیل واج‌شناسی

- تلفظ روسی: [uˈdar]

- سازگاری واجی: واژه با واج‌های فارسی کاملاً سازگار شده. صدای آغازین [u] به [ou] تبدیل شده که در فارسی عامیانه شنیده می‌شود.

- تغییر تکیه (stress): تکیه در روسی بر هجای دوم (دار) بوده و در فارسی هم همان‌جا حفظ شده است.

۳. تحلیل آوایی و وام‌گیری

- نوع وام‌گیری: مستقیم، احتمالاً شفاهی و از طریق تعاملات بین‌فرهنگی (ورزشی) بین فارسی‌زبانان و روس‌زبانان.

- تغییرات آوایی: تغییرات جزئی، اما طبیعی در فرایند فارسی‌سازی واژه صورت گرفته است؛ نه چندان شدید.

- تلفظ محاوره‌ای: برخی کاربران به‌جای «اودار»، فرم «اودال» یا «آدال» را نیز به کار می‌برند. این نشان‌دهنده تنوع منطقه‌ای و تحول شفاهی است.

۴. تحلیل صرفی و نحوی:

- صرف‌پذیری: واژه صرف می‌شود (مثلاً: اودارها، اودار بلندتر، اودار شکسته)

- ترکیب با پسوندهای فارسی: به مورد مستندی برخورد نکردیم ولی عملاً امکان‌پذیر است. (مثل «اوداری»)

- نقش دستوری: اسم (ابزار)، برخلاف روسی که اسم عمل است. این یک نمونه بارز تغییر معناشناختی واژه و تبدیل اسم مصدر به اسم (ابزار) است.

۵. تحلیل معناشناختی

- تغییر معنا: تغییر معنایی صورت گرفته است. در روسی واژه به معنای «ضربه» است ولی در فارسی به معنی «ابزار ضربه زدن» اطلاق شده است. («چوب بیلارد» یا «کی»)

- دلالت فرهنگی: واژه بار فرهنگی مرتبط با جامعه بیلارد ایران را به خود گرفته و به ژارگونی خاص تبدیل شده است.

- استفاده تخصصی یا عمومی: به‌صورت تخصصی و در درون یک جامعه محدود (بازیکنان، طرفداران و فروشندگان میز و لوازم بیلارد استفاده می‌شود).

۶. تحلیل جامعه‌شناختی

- کاربران واژه: بازیکنان بیلارد، علاقه‌مندان به این ورزش، فروشندگان لوازم ورزشی تخصصی

- بافت اجتماعی: استفاده از این واژگان برای القای حس عضویت در یک گروه خاص و ایجاد تمایز از افراد خارج از این گروه صورت می‌پذیرد و به آنها حس بهتری می‌دهد.

• **سطح زبانی:** گفتار غیررسمی و مکالمات درون گروهی؛ تاکنون در متون رسمی یا رسانه‌ای وارد نشده است.

• دلایل ورود به فارسی

○ جایگزینی اصطلاحی حرفه‌ای و خاص (به جای «چوب بیلارد»)

○ تمایل به ایجاد همبستگی گروهی میان طرفداران بیلارد

○ نفوذ زبان روسی در محیط‌های ورزشی، به‌ویژه در آسیای میانه و قفقاز که ایرانیان با آنها تعامل دارند به‌علاوه تعاملاتی که ایرانیان با خود روس‌زبان‌ها دارند.

باید گفت: «اودار» از یک مصدر به معنای «ضربه» اخذ و وارد زبان فارسی شده و در گویش بیلاردبازان به ابزار ضربه (چوب) اطلاق می‌شود. این واژه از نظر معنایی دگرگونی یافته و در عین حال با ساختار واجی و نحوی زبان فارسی نیز تطبیق یافته است. (فروشگاه بیلارد و اسنوکر لاریسا، ۱۴۰۴)

تحلیل واژه «پیتوک» /pi'tok/

۱. ریشه‌شناسی و منشأ زبان‌شناختی

• **اصل واژه در روسی:** БИТОК

• **معنای روسی:** در اصطلاحات بیلارد؛ توپ اصلی که به آن ضربه وارد می‌شود، معمولاً توپ سفید، اما در سبک‌هایی چون «پیرامید آزاد» می‌تواند رنگ‌های مختلفی داشته باشد.

• **تاریخچه و ریشه:** واژه‌ای اصیل در زبان روسی، مشتق از БИТЬ (زدن) + پسوند -ОК برای نامیدن ابزار یا شیء مربوط به عمل.

• **نوع واژه:** واژه‌ای با اصالت روسی، وام‌واژه نیست. به معنای دیگر هم به کار رفته اما اینجا معنای بیلاردی آن را مد نظر داریم.

۲. **تحلیل واج‌شناسی**

• **تلفظ روسی:** [bɪ'tok] ، **تلفظ فارسی:** [pi'tok]

• **سازگاری واجی:** واج آغازین روسی /b/ به /p/ تبدیل شده که با واج‌های فارسی سازگارتر است؛ این تغییر آوایی رایج در وام‌گیری‌های زبانی‌ست. صدای /i/ نیز به /i/ در فارسی تبدیل شده است.

• **تغییر تکیه (stress):** تکیه در روسی بر هجای دوم (توک) بوده و در فارسی هم حفظ شده است.

۳. **تحلیل آوایی و وام‌گیری**

• **نوع وام‌گیری:** مستقیم، شفاهی و از طریق تعاملات فرهنگی

• **تغییرات آوایی:** تغییر /b/ به /p/ و ساده‌سازی واجی /i/ به /i/؛ هیچ واج ناآشنایی برای فارسی‌زبانان باقی نمانده و واژه آوایی کاملاً فارسی‌سازی شده‌اند.

• **تلفظ محاوره‌ای:** شکل «پیتوک» در محاورات استفاده می‌شود و شکل دیگری مستند نشده است.

۴. **تحلیل صرفی و نحوی:**

• **صرف‌پذیری:** واژه صرف می‌شود؛ پیتوک دادن، (مصدر)، ارتکاب پیتوک (ترکیب اسمی)

• **ترکیب با پسوندهای فارسی:** به مورد مستندی برخورد نکردیم ولی امکان‌پذیر است.

• **نقش دستوری:** اسم ابزار و کنش (در اصطلاح کنایی). هم به گوی سفید و هم به خطا کردن اطلاق می‌شود.

۵. **تحلیل معناشناختی**

• **تغییر معنا:** در روسی به توپ سفید گفته می‌شود، اما در فارسی معنای ثانویه‌ای نیز به خود گرفته است: خطا در بازی. این تغییر معنایی از کاربرد موقعیتی واژه در جریان بازی ناشی شده است.

• **دلالت فرهنگی:** واژه تبدیل به ژارگون فرهنگی بازی بیلارد شده و بار معنایی تخصصی درون گروهی دارد.

• **استفاده تخصصی یا عمومی:** تخصصی و نه در گفتار عمومی یا متون رسمی.

۶. **تحلیل جامعه‌شناختی**

• **کاربران واژه:** بافت اجتماعی و سطح زبانی، کاملاً مشابه با واژه قبل است.

۷. **دلایل ورود به فارسی**

• دلایل به‌طور کلی مشابه با واژه قبل است که همین خاستگاه و شرایط را دارد.

پیتوک در زبان فارسی با دو نقش مختلف ظاهر شده است ؛ اسم ابزار و کنش (خطا کردن). واژه از نظر واجی و صرفی در زبان پذیرفته شده و معنایی تازه و دلالتی اجتماعی پیدا کرده است. (تهران بیلارد، ۱۴۰۴)

تحلیل واژه «ووگل» /vu:gl/

۱. **ریشه‌شناسی و منشأ زبان‌شناختی**

• **اصل واژه در روسی:** В УГОЛ (اسم به همراه حرف اضافه)

• **معنای روسی:** «به گوشه»، «در گوشه»، عبارتی دستوری که در بیلارد به معنی هدایت توپ به سمت یکی از لوزهای گوشه‌ای میز استفاده می‌شود.

• **تاریخچه و ریشه:** واژه *уѣзд* (اوگل) به‌تنهایی به معنای گوشه، زاویه، کنج است. واژه‌ای اصیل در زبان روسی است و وام‌واژه محسوب نمی‌شود. حرف اضافه *в* به معنای «به» یا «در» است که در ساختارهای دستوری جهت‌نما کاربرد دارد.

• **نوع واژه:** ترکیب دستوری رایج در زبان روسی، نه یک اسم مستقل یا ترکیب اصطلاحی رایج در منابع مکتوب که بیشتر شفاهی و گفتاری است.

۲. تحلیل واج‌شناسی

• **تلفظ روسی:** [vo'gol] ، **تلفظ فارسی:** [vu:gl] گاهی اوقات هم: [vo:gel]

• **سازگاری واجی:** آوای آغازین /v/ در روسی به‌صورت /v/ یا /v/ در فارسی بازتولید شده و با /و/ معادل‌سازی شده که رایج‌ترین تطابق در وام‌واژه‌هاست. صدای /v/ نیز به /u:/ تغییر یافته که ساختار هجایی فارسی را حفظ می‌کند.

• **تغییر تکیه (stress):** تکیه از هجای دوم در روسی به هجای اول در فارسی منتقل شده است، یعنی واژه در فارسی بیشتر به‌صورت ووگل (تکیه روی هجای اول) ادا می‌شود.

• **واج سازگاری:** واج‌های پایانی مانند /l/ بی‌هیچ تغییری پذیرفته شده‌اند. تغییر /v/ به /و/ و حذف صدای میانی (schwa) در فارسی متداول است.

۳. تحلیل آوایی و وام‌گیری

• **نوع وام‌گیری:** مستقیم، شفاهی و از طریق تعاملات فرهنگی - ورزشی (بیلارد)، نه از طریق رسانه یا متون رسمی.

• **تغییرات آوایی:** شامل ساده و فارسی‌سازی ساختار واجی روسی. حذف حرف اضافه (в) از منظر نحوی، و تلفظ آن در قالب /و/ در فارسی.

• **تلفظ محاوره‌ای:** شکل تثبیت‌شده «ووگل» است؛ تلفظ‌های معدودی مانند «ووگل» نیز شنیده می‌شود.

۴. تحلیل صرفی و نحوی

• **صرف‌پذیری:** واژه در فارسی قابل صرف نیست، چون بیشتر به‌عنوان اسم مکان یا موقعیت مکانی در بیلارد استفاده می‌شود، نه ابزار یا کنش.

• **ترکیب با پسوندهای فارسی:** مستند نشده اما امکان ترکیب با پسوندی مانند «ی» وجود دارد.

• **نقش دستوری:** اسم مکان در بافت اصطلاحی؛ به بخش خاصی از میز اشاره می‌کند.

۵. تحلیل معناشناختی

• **تغییر معنا:** در روسی این ترکیب به حرکت یا جایگیری توپ «در گوشه» اشاره دارد، اما در فارسی این معنا تثبیت شده و به خود سوراخ‌های گوشه میز بیلارد اطلاق می‌شود؛ یعنی از ترکیب فعلی به اسم مکان خاص تبدیل شده است.

• **دلالت فرهنگی:** به‌عنوان اصطلاحی تخصصی برای توصیف نقاط خاصی در میز بیلارد استفاده می‌شود و برای درک دقیق‌تر از بازی در فرهنگ بیلارد فارسی‌زبان ضروری شده است.

• **شکل استفاده در زبان:** تخصصی؛ در فضای بیلارد و مکالمات بازیکنان و مربیان کاربرد دارد.

۶. تحلیل جامعه‌شناختی زبان

• **کاربران واژه:** بافت اجتماعی و سطح زبانی، کاملاً مشابه با واژه قبل است.

۷. دلایل ورود به فارسی

• دلایل به‌طور کلی مشابه با واژه قبل است که همین خاستگاه و شرایط را دارد.

«ووگل» با خاستگاه روسی از ساختار فعلی - مکانی به یک اسم مکان در فارسی تبدیل شده است. این واژه دگرگونی‌هایی در تلفظ، معنا و کارکرد نحوی تجربه کرده و در گفتمان بیلارد نوعی همبستگی گروهی ایجاد می‌کند. (آموزشگاه ۱۱۸ فایل، ۱۴۰۴)

تحلیل واژه «سریدی/سردی»

۱. ریشه‌شناسی و منشأ زبان‌شناختی

• **اصل روسی:** в среднем (صفت به همراه حرف اضافه)

• **ریشه واژه:** از середа / середина (میان، وسط)، واژه‌ای با ریشه اسلاوی

• **واژه فارسی:** سریدی یا سردی، به سوراخ‌های میانی پهلوهایی میز بیلارد گفته می‌شود

۲. آواشناسی و واج‌شناسی

• **تطبیق واجی با فارسی:** مانند ووگل، تلفظ روسی ساده‌سازی شده است. آواهای /i/ و خوشه‌های صامت در روسی حذف یا نرم شده‌اند. /sɾidˈnɨj/ تبدیل شده به /serdi/

• **تغییر در هجاسازی:** تکیه در فارسی بر هجای نخست (سریدی) است، درحالی‌که در روسی بر هجای پایانی است.

• **سازگاری واجی:** آوای روسی سخت /ni/ حذف شده و با ساختار ساده‌تر فارسی جایگزین شده است.

۳. معناشناسی و تحول معنایی

• در روسی: اشاره به جهت حرکت توپ به سمت پاکت میانی

• در فارسی: به خود پاکت وسط میز اطلاق می‌شود، نه فعل یا مسیر، (تحول معنایی مشابه با ژارگون ووگل)

• تغییر نقش دستوری: از قید مکان یا صفت مکانی در روسی به اسم مکان در فارسی

۴. ساختار صرفی و نحوی:

• صرف‌پذیری: مانند ووگل، در فارسی به‌عنوان اسم غیر قابل صرف و خاص استفاده می‌شود.

• ترکیب با پسوندهای فارسی: مستند نشده.

• تغییر در ریخت‌شناسی: حذف حرف اضافه (B) و تبدیل صفت به اسم.

۵. جامعه‌شناسی زبان

• کاربران واژه: بازیکنان، مربیان، فروشندگان لوازم بلیارد

• سطح زبانی: گفتار غیررسمی، تخصصی

• کارکرد فرهنگی: ژارگون تخصصی، هویت بخش در میان کاربران بازی.

• دلایل ورود: حالتی شبیه به ووگل و سایر واژه‌های گروه، نیاز به وضوح بیشتر در بیان اصطلاحات بازی، تمایز فرهنگی، تعامل بین زبانی با بازیکنان روس‌زبان یا قفقازی

«سریدی» یا «سردی» مانند «ووگل» نمونه‌ای از وام‌واژه‌های غیررسمی - تخصصی است که از تعاملات شفاهی بلیاردبازان فارسی‌زبان با بازیکنان روس‌زبان یا آسیای میانه وارد زبان شده است. تحول معنایی از جهت حرکت به نقطه مکانی مشخص در هر دو واژه اتفاق افتاده و ساختار واجی آن نیز با فارسی تطبیق یافته است. (فروشگاه نوین بلیارد، ۱۴۰۴)

۴- نتیجه‌گیری:

پژوهش حاضر با تمرکز بر ژارگون‌های روسی‌تبار در گفتمان محاوره‌ای بلیارد در ایران، نشان داد که فرایند وام‌گیری زبانی تنها محدود به زبان نوشتاری یا واژگان رسمی نیست، بلکه در سطوح غیررسمی، تخصصی و گروه‌محور نیز با شدت و پویایی قابل توجهی جریان دارد. واژگانی چون «اودار»، «پیتوک»، «سریدی/سریدی» و «ووگل» نه‌تنها نماینده تعامل زبانی میان فارسی‌زبانان و روس‌زبانان در بسترهایی همچون بازی بلیارد هستند، بلکه به‌روشنی بیانگر فرایندهایی چون تطبیق آوایی، حذف عناصر نحوی بیگانه، و خلق معنای نو در بافت فرهنگی تازه‌اند. در هر یک از این ژارگون‌ها، نوعی

بازآفرینی زبانی دیده می‌شود؛ واژگان روسی با عبور از فیلترهای آوایی و معنایی فارسی، به ابزارهای ارتباطی کارآمد در جامعه بازیکنان بلیارد تبدیل شده‌اند. تطبیق واجی، حذف پیشوند و پسوندهای روسی، و ساده‌سازی ساختار نحوی نشانه‌هایی از درونی‌سازی این واژگان در سیستم زبان فارسی‌اند. با وجود این، معنای تخصصی واژه‌ها عموماً حفظ شده، اما دلالت‌های فرهنگی آن‌ها در جهت همبستگی گروهی و تمایز هویتی در جامعه بلیارد بازتعریف شده است.

از منظر زبان‌شناسی اجتماعی، این ژارگون‌ها گواهی بر اهمیت فضاهای نیمه‌خصوصی و غیررسمی در پویای زبانی‌اند؛ فضاهایی که در آن‌ها تماس زبانی، نه به‌صورت برنامه‌ریزی‌شده، بلکه در بطن تعاملات طبیعی رخ می‌دهد. همچنین، پژوهش حاضر بر این نکته تأکید دارد که زبان فارسی، برخلاف تصورات محافظه‌کارانه، توانایی بالایی در جذب، بومی‌سازی و به‌کارگیری واژگان بیگانه در حوزه‌های خاص دارد؛ به‌ویژه وقتی پای نیازهای ارتباطی دقیق و تخصصی در میان باشد. در نهایت، این مطالعه نشان داد که بررسی هم‌زمان پدیده‌های زبانی نوظهور در گفتمان‌های خاص (همچون بازی بلیارد) می‌تواند ابزاری قدرتمند برای رصد و تحلیل فرایندهای زنده واژه‌سازی و وام‌گیری در زبان معاصر باشد، پدیده‌ای که نیازمند توجه بیشتر در حوزه زبان‌شناسی تجربی و میدانی در ایران است.

کتاب‌شناسی:

آموزشگاه ۱۱۸ فایل. (۱۴۰۴). ووگل بلیارد چیست؟. آموزشگاه ۱۱۸ فایل.

<https://www.118file.com/mag/what-is-vogel-billiards/>

تهران بلیارد. (۱۴۰۴). اصطلاح پیتوک باند در بلیارد چیست؟. تهران بلیارد.

<https://tehranbilliard.com/اصطلاح-پیتوک-باند-در-بلیارد-چیست-۴/>

رضاپور، روح‌الله و عبدالمهی، موسی. (۱۴۰۰). فرهنگ واژه‌های وام‌گرفته از زبان روسی در فارسی. انتشارات کندل اند فاگ.

سیدآقای رضایی، سیده مهنا. (۱۳۹۳). وام‌واژه‌های روسی در زبان فارسی و زبان‌های کرانه جنوبی دریای مازندران: با تکیه بر نام ماهیان دریای مازندران. پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی، ۴ (۱)، ۲۱-۴۵.

سیدآقای رضایی، سیده مهنا. (۱۳۹۹). وام واژه‌های روسی در گویش گیلکی. *زبان فارسی و گویش های ایرانی*, ۹, ۱۶۹-۱۸۷.

<https://doi.org/10.22124/plid.2019.12975.1355>

صادقی، علی اشرف. (۱۳۸۴). کلمات روسی در زبان فارسی و تاریخچه ورود آنها. *مجله زیاتشناسی*, ۲۰ (۲), ۳-۴۶.

عبدالواجدینی، ناهید. (۱۳۹۲). وام‌واژه های روسی در زبان فارسی و فرهنگ بزرگ سخن. *فصلنامه جستارهای زبانی*, ۱۵, ۱۷۸-۱۵۵.

عزیزمحمدی، فاطمه. (۱۳۸۲). بررسی برخی فرآیندهای رایج قرض‌گیری در زبان فارسی. *علوم اطلاع رسانی*, ۱۸ (سه و چهار), ۷۱-۷۴.

فروشگاه بیلارد و اسنوکر لاریسا. (۱۴۰۴). *چوب بازی بیلارد یا اودار. فروشگاه بیلارد و اسنوکر لاریسا*. <https://love8ball.ir/چوب-بازی-بیلارد/>

فروشگاه نوین بیلارد. (۱۴۰۴). *ابزار بازی بیلارد. فروشگاه نوین بیلارد*. <https://novinbiliard.ir/abzar-biliard/>

فروغی، محمد علی. (۱۳۸۵). سخنرانی "تاثیر زبان های بیگانه در زبان فارسی"، (متن اصلی به زبان فرانسه ترجمه احمد سمیعی). *نامه فرهنگستان*, ۱/۳, ۱۴۹-۱۵۹.

گلکار، آبتین. (۱۳۹۰). بررسی وام‌واژه های روسی در گویش مازندرانی. *پژوهش های زبانشناختی در زبان های خارجی*, ۱ (۲), ۶۷-۷۹.

یل‌شرزه، رضا. (۱۴۰۰). نحوه پذیرش واژگان مصوب فرهنگستان در جامعه و راه کارهایی جهت علمی کردن زبان فارسی. *پژوهش های زبانشناختی در زبان های خارجی*, ۱۱ (۴), ۶۹۷-۷۱۲.

<https://doi.org/341.866JFLR.2021.327341.866>